

WIESŁAW DZIEWOLSKI

Kilka uwag o niektórych roślinach i zbiorowiskach roślinnych Spisza — Bemerkungen über einige Pflanzenarten und Pflanzengesellschaften der polnischen Zips (Westkarpathen)

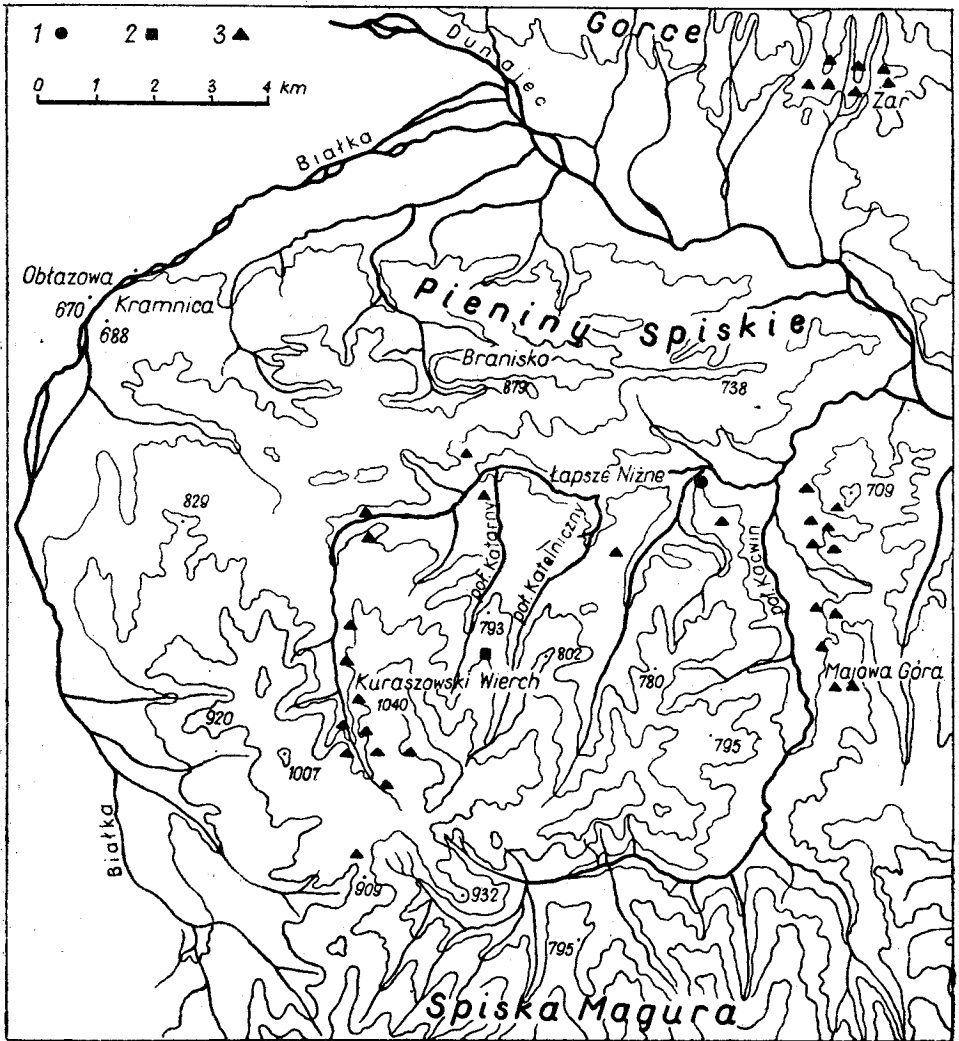
Wpłynęło 23. II. 1958

Polska część Spisza, tworząca etnograficznie, a także historycznie pewną odrębną całość, nie jest jednolita pod względem geomorfologicznym. Leży ona w obrębie przedgórze Magury Spiskiej na południu i wschodzie, w obrębie Pienin Spiskich na północy oraz Kotliny Nowotarskiej na zachodzie i północnym zachodzie. Tę ostatnią przecina w poprzek doliny Białki pasmo Skalic Nowotarskich, stanowiące przedłużenie Pienin Spiskich. Związane z tym jest niewątpliwie pewne zróżnicowanie klimatu, a przede wszystkim roślinności Spisza. Niekorzystne pod wielu względami położenie oraz rozczłonkowanie terenu, który w dodatku ze względu na znaczne zniszczenie pierwotnej szaty roślinnej może wydawać się nieciekawym dla botanika, sprawiło, że Spisz — z wyjątkiem północno-zachodniego skrawka w obrębie Skalic Nowotarskich (Walaś 1936) — stanowi dotąd niemal białą plamę pomiędzy Tatrami, Pieninami (głównym trzonem) i Gorcami, które doczekały się już opracowań geobotanicznych.

Sporą ilość ciekawszych gatunków — głównie z terenu Pienin Spiskich — wymienia tylko Nowiński (1956). W artykule niniejszym chciałbym dorzucić do podanej przez tego autora listy parę spotkanych przeze mnie gatunków zasługujących na uwagę. Do takich zaliczam przede wszystkim *Gentiana verna* L., która obok znalezionych przez Nowińskiego *Cortusa Matthioli* L. i *Moehringia muscosa* L. należy do ciekawszych składników flory Spisza.

Gentiana verna występuje w Polsce pospolicie w Tatrach, a ponadto w Pieninach¹ oraz bardzo rzadko we wschodnich Sudetach (Szafer, Kul-

¹ Według ustnych informacji inż. mgra Pięty gatunek ten rośnie także w okolicy Jaworek w przyległej do Małych Pienin części Beskidu Sądeckiego, z którego to terenu nie był dotychczas podawany (Pawłowski 1925).

Ryc. 1. Stanowiska niektórych rzadszych roślin na Spiszu

1 — *Gentiana verna*, 2 — *Soldanella montana* ssp. *hungarica*, 3 — *Larix decidua* ssp. *polonica*

Fig. 1. Standorte einiger seltenen Pflanzenarten in der polnischen Zips

czyński, Pawłowski 1953). W Tatrach sięga od 800 m npm (Tatry Bielskie) do 2123 m npm (szczyt Krzesanicy — Radwańska-Paryska 1953). W dniu 19 maja 1957 r. znalazłem na Spiszu stanowisko, liczące kilka okazów tej rośliny w stanie pełnego rozkwitu. Rośnie tu ona na wzniesieniu 580 m npm, na stoku wzgórza znajdującego się pomiędzy Łapszami Niżnymi a Kacwinem (przedgórze Magury), przy wystawie północno-zachodniej, w wilgotnym zbiorowisku pastwiskowym z dużym udziałem mchów (*Ento-*

don Schreberi, *Hylocomium splendens* i in.). Podobne warunki podaje Winkler (1900) jako charakterystyczne dla miejsc występowania tej rośliny; również Kulczyński (1928) wymienia *Gentiana verna* wśród gatunków, które szczególnie chętnie występują na cienistych łąkach z dużym udziałem mchów, uważając ją za gatunek wierny w Pieninach zespołowi *Agrostidetum vulgaris*.

Stanowisko *Gentiana verna* na Spiszu jest o tyle ciekawsze od stanowisk *Moehringia muscosa* i *Cortusa Matthioli*, że nie znajduje się ani w Małych Pieninach, które są naturalnym przedłużeniem Pienin w kierunku zachodnim, ani nad wypływającą z Tatr Białką, wzdłuż której rośliny górskie mają ułatwioną wędrówkę w niższe położenie (Walas 1938).

Z innych gatunków górskich występują na Spiszu jeszcze: *Soldanella montana* Willd. ssp. *hungarica* (Simk.) Lüdi, który w dużej ilości rośnie opodal drogi leśnej na grzbiecie między potokami Kotelnicznym a Kotarnym, około 800 m npm., *Polygonatum verticillatum* L., również częste w tym miejscu, *Ranunculus plataniifolius* L., występujący na grzbiecie stanowiącym dział wód między potokami Kacwiń a Łapszanką w okolicy wsi Łapszanki — na wzniesieniu około 940 m npm., na miedzach porośniętych tarniną, dziką różą, iwą i osiką. *Potentilla aurea* L. schodzi na Spiszu zupełnie nisko, osiągając na łąkach w Łapszance wysokość 780 m npm. Równie nisko w tej samej miejscowości, w śródpolnych zaroślach, rosnących wzdłuż strumienia spływającego po stoku naprzeciw szkoły, obficie występuje *Viola biflora* L.

Wydaje się zupełnie prawdopodobne, że Magura Spiska poprzez dział wodny między rzekami Białką od zachodu a Białą (Bela) i potokiem Kacwiń od wschodu, a następnie wysoko wzniesioną część swego przedgórze znajdującą się na polskim Spiszu, tworzy pomost dla roślin górskich między Tatrami Bielskimi a Pieninami. Należy się spodziewać, że dokładniejsze badania florystyczne tego terenu mogłyby przynieść w efekcie długą listę gatunków górskich występujących na Spiszu. Przemawia za tym również znaczne urozmaicenie podłoża, a w związku z tym i gleb przedgórze Magury Spiskiej; od gruboławicowych, małozasobnych piaskowców magurskich do marglistych łupków obfitujących w węglan wapnia. Także stosunki wodne są bardzo urozmaicone.

W otoczeniu zamku w Niedzicy w rejonie Pienin Spiskich widziałem następujące gatunki, nie podawane przez Nowińskiego (1956): *Daphne mezereum* L., *Lonicera xylosteum* L., *Padus avium* Mill., *Evonymus europaea* L., *Rhamnus cathartica* L., *Sambucus nigra* L., *Humulus lupulus* L., *Lilium martagon* L., *Lathyrus vernus* L., *Pulmonaria obscura* Dum., *Ranunculus cassubicus* L., *Stellaria holostea* L. *Corydalis solida* Sm., *Viola odorata* L., *Polygonatum multiflorum* L., *Alliaria officinalis* Andrzej. i wiele innych, których nie wymieniono ze względu na ich pospolicieść na Spiszu i w okolicy.

Lasy Spisza są w dużej części sztuczne, o czym wspomina Nowiński

(1956). Często mają one zmieniony przez człowieka skład gatunkowy piętra drzew. Zachowują jednak miejscami runo właściwe zespołowi naturalnemu na danym siedlisku. Przykładem tego może być sztuczna świerczyna z domieszką jodły i modrzewia europejskiego między potokami Kotelnicznym a Kotarnym (przedgórze Magury), na wzniesieniu od 700 do 800 m npm, której runo odpowiada buczynie karpackiej (*Fagetum carpaticum*). Tworzą je między innymi *Dentaria glandulosa* W. K., *Symphytum cordatum* W. K., *Veronica montana* L., *Mercurialis perennis* L., *Asperula odorata* L., *Isopyrum thalictroides* L., oraz *Melica mutans* L. Dopiero w wyższych położeniach (około 1000 m) osiągająca wysoki stopień pokrywania *Vaccinium myrtillus* L. oraz obficie występujący *Homogyne alpina* L. uzasadniają panowanie świerka w drzewostanie.

Z rzadszych gatunków drzew występuje na Spiszu z natury *Larix decidua* ssp. *polonica* Dom. zarówno w drzewostanach czystych jak i mieszanych ze świerkiem, a niekiedy z sosną pospolitą². Lasy te powstałe z samosiewu stanowią albo indywidualną własność chłopów albo są własnością gromad (tzw. „lasy urbarskie“). W lasach państwowych spotyka się głównie *Larix decidua* ssp. *europaea* Dom. w kulturze razem ze świerkiem.

Największe skupienia modrzewia polskiego znajdują się we wsiach Łapszance i Kacwinie. W Łapszance tworzy on cztery kilkunastoarowe drzewostany lite lub z niewielką domieszką świerka na kopułowatych uwypukleniach (tzw. „gronikach“) południowo-zachodnich i zachodnich stoków Kuraszówki, gdzie znajdują się wychodnie drobnoziarnistych, łupkowatych piaskowców, odznaczających się znaczną zawartością łyszczyku. W jednym z tych drzewostanów położonym między 950 a 1000 m npm na południe od Kuraszowskiego Wierchu, modrzew polski osiąga swe maksimum wysokościowe na Spiszu.

Poza tym modrzew polski rośnie pojedynczo lub w kępach po kilka drzew przy zagrodach chłopskich lub wśród pól, zarówno na stokach o zasadniczej orientacji południowej jak i północnej, wzdłuż całej wsi aż do granicy państwa. Poniżej wsi Łapszanka modrzew polski występuje pojedynczo lub grupowo, w zmieszaniu ze świerkiem i sosną pospolitą, w lesie gromadzkim porastającym prawy stok doliny potoku o tej samej nazwie.

Zupełnie podobnie usytuowane — jakkolwiek niżej położone — są stanowiska modrzewia polskiego w dolinie potoku Kacwiń między Niedzicą a Kacwinem. Modrzew występuje tutaj również głównie na prawej jej stronie (wystawa zachodnia) na odcinku ok. 3 km w postaci rozproszonych niewielkich lasków lub skupin, albo pojedynczych drzew wśród pól, względnie na skraju — rzadziej wewnątrz — większych drzewostanów świerkowych z do-

² Między zamkiem niedzickim a Niedzicą występuje również w drzewostanie mieszanym z *Pinus nigra* Arnold, zapewne razem z tą ostatnią sadzony.

mieszka jodły, stanowiących przeważnie własność gromadzką. Według ustnej informacji miejscowego leśnika mgra inż. Jerzego Jamrozika wspomniane laski modrzewiowe stanowią pozostałość wyrąbanego przed laty wielkiego drzewostanu modrzewiowego zastąpionego obecnie świerczyną. Świadczy o tym także nazwa „Majowa Góra“, odnosząca się do wzniesienia na wschód od Kacwina, która pochodzi od modrzewia, zwanego na Spiszu majem. Wymienioną nazwę topograficzną trudno byłoby uzasadnić przy obecnym rozmieszczeniu lasów modrzewiowych.

Niewielkie stanowiska modrzewia polskiego, liczące od kilku do kilkunastu drzew, znajdują się też w Łapszach Wyżnych oraz przy drodze z Łapsz Niżnych do Dursztyna (Pieniny Spiskie).

Modrzew polski na Spiszu odznacza się dużą zdrowotnością i siłą życiową przy czym jednak w czystych modrzewinach lub rosnąc pojedynczo nie jest zbyt wysoki i gonny. Prawdopodobnie przyczyną tego ostatniego zjawiska — obok braku zwarcia — jest fakt, że pozostawiono go na najgorszych siedliskach, w miejscach niezdatnych na jakąkolwiek uprawę. Wśród modrzewi spiskich przewagę stanowią drzewa młode. Nieliczne najgrubsze okazy dochodzą do ok. 1,5 m obwodu pierśnicy. Roślinność runa modrzewiowych lasów tworzy zbiorowisko zielne o nieustalonym składzie gatunkowym, zawierające elementy zarówno leśne jak też zaroślowe i łąkowe (głównie łąk suchych), zwykle z przewagą tych ostatnich. W warstwie krzewów występują przeważnie *Rosa* sp., *Prunus spinosa* L. i *Juniperus communis* L.

LITERATURA

1. Dostál J. 1950. Květena ČSR. Praha.
2. Kulczyński S. 1928. Die Pflanzenassoziationen der Pieninen. Bull. Acad. Polon. Sci. Cl. Math.-Nat., B. 1927. Suppl. II.
3. Nowiński M. 1956. Notatki florystyczne z północnego Spisza. Fragm. Flor. et Geobotanica. Ann. II, pars 1.
4. Pawłowski B. 1925. Geobotaniczne stosunki Sądeckizny. Prace Monograficzne Komisji Fizjograficznej PAU. T. I. Kraków.
5. Szafer Wł., Kulczyński S., Pawłowski B. 1953. Rośliny polskie. Warszawa.
6. Walas J. 1936. Roślinność Skalic Nowotarskich i konieczność ich ochrony. Ochrona Przyrody. R. XVI.
7. Walas J. 1938. Wędrówki roślin górskich wzdłuż rzek tarzańskich. Spraw. Kom. Fizjogr. PAU. T. 72. Kraków.
8. Winkler M. 1900. Sudetenflora. Dresden.

ZUSAMMENFASSUNG

Polnische Zips wird in vier landschaftliche Einheiten geteilt, nämlich: in das aus Magura-Sandstein gebaute Vorgebirge der Spiska Magura (Zipser-Magura), die Kalkkette der Pieniny Spiskie (Zipser Pieninem), die im Westen in die Klippenreihe von Nowy Targ (Skalice Nowotarskie) übergeht, und einen Teil des Beckens von Nowy Targ im Nordwesten.

Die natürlichen Bedingungen der Zips sollen grosse Verschiedenheit der Flora dieses Landes mitbringen, deren Artenreichtum — trotz der intensiven Land- und Forstwirtschaft — bestimmt auftreten wird. Bisher sind aber noch fast keine systematisch geführte geobotanische Forschungen hier vorgenommen worden.

Von den Gewächsorten, die bisher aus der Zips bekannt sind, besonders beachtungswert sind *Cortusa Matthioli* und *Moehringia muscosa* (Nowiński 1956). *Cortusa Matthioli* wächst am Ufer des Białka-Flusses nicht weit vom Dorfe Jurgów. *Moehringia muscosa* ist im westlichen Teil der Zipser-Pieninen vorhanden.

Vom Verfasser wurden noch drei weitere interessante Arte in der Zips und zwar im Magura Spiska-Vorgebirge, gefunden. Es sind: *Gentiana verna*, die auf einer Weide beim Dorfe Jurgów vorkommt, *Soldanella montana* ssp. *hungarica*, welche auf dem Kamm zwischen Kotelnica- und Kotarny-Bach unweit von Łapsze Niżne wächst, sowie *Larix decidua* ssp. *polonica*. Die letztere bildet schütterere Bestände an einigen Stellen im Magura Spiska-Vorgebirge, und kommt auch an einem einzigen Fundort in den Zipser Pieninen vor.